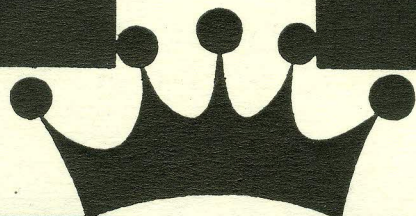

DON CARLOS

TÖÖPUNALIPU ORDENIGA
EESTI NSV RIIKLIK AKADEEMILINE
OOPERI- JA BALLETTITEATER
„ESTONIA“

„DON CARLOS“

Giuseppe Verdi ooper 3 vaatuses

Josephe Mery ja Camille du Locle'i libreto

Friedrich Schilleri samanimelise tragöödia aineil

Tõlge: Eino Uuli ja Uno Kreen

Tallinn 1971

Dirigent — Eesti NSV rahvakunstnik KIRILL RAUDSEPP
 Lavastaja — Eesti NSV teeneline kunstitegelane PAUL MÄGI
 Kunstnik — Eesti NSV teeneline kunstitegelane ELDOR RENTER
 Koormeister — VENNO LAUL
 Kontsertmeistrid — Eesti NSV teeneline kunstnik TEKLA KOHA
 MARI-ANN ALJASTE
 REET LAUL

OSADES:

Philipp II, Hispaania kuningas — Eesti NSV teen. kunstnik
 TEO MAISTE
 UNO KREEN
 MATI PALM
 Valois' Elisabeth, tema abikaasa — MAARJA HAAMER *Kowad*
 TIINA JAAKSOO
 Infant Don Carlos, kroonprints — Eesti NSV teen. kunstnik
 HENDRIK KRUMM
 ALEKSANDER PÜVI
 TIIT TRALLA
 Markii de Posa, Malta rüütel — NSVL rahvakunstnik
 TIIT KUUSIK
 NSVL rahvakunstnik
 GERRIT OTS
 ILLART ORAV
 Suurinkvisiitor — UNO KREEN
 ERVIN KÄRVET
 ARTUR LINNAMÄGI
 TEO MAISTE
 Printsess Eboli, kuninganna seltsidaam — Eesti NSV teen. kunstnik
 LIIDIA PANOVA *Painand, L.*
 Eesti NSV teen. kunstnik
 URVE TAUTS
 EVE NEEM

Tebaldo, kuninganna paaž — ANU KAAL *Taggo*
 JELENA SOLOVJOVA
 Hertsoğinna Olivarez — LIDIA KRUGLOVA *L. Panova*
 LINDA TOOMSALU
 Krahv Lerma, ihukaitseülem — ENNO EESMAA
 KALJU KARASK

Flandria saadikud — ANTS AASMA, ILMAR KUUSE-
 METS, UNO KREEN, ERVIN KÄR-
 VET, AHTI MÄNNIK, ILLART
 ORAV, HENNO SEIN

Munk — TEO MAISTE *Kreen, Laid*
 MATI PALM

Solist II vaatuse finaalis — Eesti NSV teen. kunstnik
 MARGARITA VOITES *Solanjera*
 ANU KAAL *Sommer*

Krahvinna Aremberg ✓ MAIE BALDESPORT
 TIHU LEVALD

* * *

Lavastusala juhataja — ÜLO MATESEN
 Dekoratsiooniala juhataja — FELIX THALING
 Kostüümiala juhataja — LEIDA SÄREV
 Jumestus ja parukad — SERAFIMA GROMOVA
 Valgustusala juhataja — EVALD RADIK
 Kunstnik-butafor — VAINO VAHTRIK
 Rekvisiidiala juhataja — META KALT
 Lavameister — HEINRICH TOOTS

Etenduse juht — JÜRI KRUUS

Aastal 1557 saavutatud võidu auks Prantsusmaa üle ehitasid hispaanlased mitte kaugele Madridist arhitektuurse monumendi Escuriali.

See kivist ning raudvõrestikest koosnev ehitustekompleks kujundati mitte ilma tagamõtteta praadimisresti kujulisena ning moodustas nii kuninglike elamute, paleede kui ka kirikute, kloostrite, vanglate, kunstigaleriide, raamatukogude, kolledžite, matusepaikade jm. ehituste määratu ansambli.

Escurialis, XVI sajandi Hispaaniat sümboliseerivas sünges paigas, toimubki ooperi «Don Carlos» käesoleva lavastuse tegevus.

ESIMENE VAATUS

1. pilt

Kloostrisse missale tulnud infant Don Carlos meenutab kurbusega Prantsusmaad, kus ta kihlus printsess Elisabeth Valois'ga, kellest aga nüüd poliitilistel kaalutlustel on saanud tema ema, Hispaania kuninganna, Philipp II abikaasa.

Carlose lapsepõlvesõber markii de Posa soovib infandil sõita Flandriasse. Siin, õukonnas, suudaks Carlos vaevalt oma tundeid varjata, kuid Hispaania ikke vastu ülestõusnud madalmaalastele võiks ta olla vajalikuks juhiks.

2. pilt

Kloostri lähistel ootavad õukondlased kuninglikku paari. Printsess Eboli lõbustab neid mauride vana armastuslauluga.

Ilmub markii de Posa. Ta ulatab kuningannale sõnumi Carloselt, varjates seda ametliku kirjaga Prantsusmaalt. Markii palub Elisabethilt Carlosele audientsi. Eboli, kes pole saladusse pühendatud, mõistab seda omamoodi. Ta on ammu kiindunud infanti ja loodab, et Carlose soov kuningannat näha ongi sellega seotud.

Elisabeth ja Carlos kohtuvad. Jällenägemine on meeleheitlik, sest mõlemad tajuvad olukorra väljapääsmatust.

Philipi tulles on Carlos juba lahkunud, kuid kuninganna üksiolek äratas kahtlusi ja hooletu õuedaam krahvinna Aremberg saab tunda despoodi viha. See-eest aga võidab markii de Posa oma otsekoheste esinemisega kuninga usalduse.

TEINE VAATUS

3. pilt

Kuningliku maskiballi ajal saadab Eboli infandile kutse kohtamisele. Kuna kirjal puudub saatja nimi, on Carlos veendunud, et teda ootab Elisabeth ja avaldab maskile oma sügavaimaid tundeid.

Carlos kokkub, avastades kuninganna asemel Eboli. Ta tagastab printsessile kirja, paludes unustada see arusaamatu eksitus. Eksitus? Kuid kes on siis see õige? Eboli taipab: kirja viis infandile kuninganna paaž, järelkult naine, keda Carlos salaja armastab, on — kuninganna!

Eboli vannub kättemaksu. Printsessi viha pole suunatud üksnes «salaliku» kuninganna, vaid ka ootamatult ilmuva markii de Posa vastu, keda ta kuninga nuuskuriks peab. Posa, tundes Eboli ohtlikkust, palub, et Carlos usaldaks tema kätte kõik kirjad ja dokumendid, mis võiksid reeta nii infandi suhteid kuningannaga kui ka tema plaane seoses flandrialaste ülestõusuga.

4. pilt

Rahva hulgas käärivate vabameelsete mõtete mahasurumiseks toimub järjekordne autodafee, ketserite avalik hukkamispidu. Ootamatult ilmub sinna Carlos koos Flandria saadikutega, kes esitavad kuningale oma petitsiooni. Philipp, nähes selles otsest rünnakut troonile, annab käsu Carlos vahistada. Keegi ei sõanda tõsta kätt printsi vastu.

Posa mõistab, et Carlos armastab endiselt Elisabethi. Kartes, et infant oma äkilisuses võib astuda veel teisigi ennatlikke samme, vahistab ta sõbra ise. Sellega tagab markii oma plaanidele vajaliku konspiratiivsuse ning tõestab ustavust kuningale.

KOLMAS VAATUS

5. pilt

Philipp mõtleb kibedusega sellele, et Elisabeth pole teda iial armastanud. Kõigis, kes teda ümbritsevad, näeb ta vaid reetureid. Kuninga kutsel ilmub Suurinkvisiitor, kellel Philipp lubab otsustada oma poja elu ja surma üle. Suurinkvisiitorile on Carlosest vähe, ta nõuab ka markii de Posat...

Kirikuvürsti lahkudes tõttab kuninga juurde nõrдинud Elisabeth: temalt on röövitud laegas ehete ja mälestusesemetega. Laegas on Philipi valduses — koos kirjadega Carloselt! Eboli, kes laeka kättemaksuks röövis, pihib oma teost kuningannale.

6. pilt

Vangistatud Carlose juurde tuleb Posa. Ta teatab, et kõik ülestõusuplaane paljastavad dokumendid on nüüd kuninga käes. Carlos vabaneb vangistusest ja kuninga viha langeb ainuüksi markiile. Posa mõistab, et kõik ta lootused koostööle monarhiga on määratud nurjumisele. Ainult vabameelne Carlos, kellel on usaldus madalmaalaste hulgas, võib ülestõusu abil edu saavutada.

Jõudnud vaevu võtta sõbralt vande selle õilsa mssiooni täitmiseks Posa sureb, tabatuna ootamatust kuulist.

Tuleb Philipp, et paluda pojalt lepitust, Carlos aga suhtub isasse ülima põlgusega. Väljast kostavad rahulolematu rahva hüüded: nõutakse Carlose vabastamist. Korraks teeb Philipp katse vihjata pojale kui tulevasele valitsejale, ent Suurinkvisiitor asetab võimu taas endisele kohale.

7. pilt.

Kloostri toimub Elisabethi ja Carlose viimane kohtumine. Infant on otsustanud täita Posale antud vande: ta sõidab Flandriasse. Kuid siis saabub Philipp, andes Carlose Suurinkvisiitori võimusesse.

Selgituseks

Kui Hispaania infant Carlos 1568. aastal Philipp II poolt isoleerituna sünges üksilduses suri, hakkas levima hulgaliselt kuuldusi troonipärija vandenõust isa vastu, ta sidemetest Madalmaade vabadusvõitlejatega, suhetest võõrasemaga jne. Kirjandusteostesse ülevõetuina elasid need legendid sajandist sajandisse. 1672. aastasse kuuluv prantsuse kirjaniku Saint-Réali novell andis enam kui sajand hiljem ainet Friedrich Schillerile tragöödia «Don Carlos» loomiseks.

Saksa klassikule ei olnud niivõrd tähtsad üksikud ajaloolised detailid, kui üldine situatsioon. «Carlose» kaudu mõistis Schiller kohut inkvisitsiooni, häbitavaima nähtuse üle inimkonna ajaloos, tõi esile XVIII sajandil veel üpris aktuaalse probleemi: kiriku- ja riigivõimu omavahelise võitluse. Autori ühiskondliku arengu programmi väljendab markii de Posa. «Ta pole mingi XVI sajandi hispaania grande, vaid XVIII sajandi valgustaja, kelle suu läbi Schiller kaks aastat enne Suure Prantsuse revolutsiooni puhkemist nõuab: «Andke mõttevabadust!» *)

Tragöödia tegelaste saatus on suuresti ühtelangev poliitilise intriigiga. Igaüks neist on reaktsiooni ohver — omamoodi. Ja kannatav inimene. Nende hulgas ka fanaatiline Philipp, kelle ebatavaline kuju on vast kõige köitvam selles loos.

Giuseppe Verdi «Don Carlos» valmis 1866. aastal. Noor Itaalia kuningriik pidas sel ajal paavst Pius IX-ga äärmiselt teravat võitlust kirikuvürsti valitsuse alla jäänud Rooma linna pärast. Verdi, kes itaallaste ühinemispüüdlustele juba noorusaastaist peale tugevasti kaasa oli elanud ja seda mitmetes teosteski väljendanud, leidis nüüd Schilleri tragöödias antud hetkel sobivaimat inspiratsiooni. Mõju avaldasid ka veel üsna värsked muljed pikemalt Hispaania-reisilt.

«Don Carlos» on Verdil viimane ooper enne suurt finišit, mille moodustavad «Aida», «Othello» ja «Falstaff». Küpses eas helilooja demonstreerib siin oma kasvavat meisterlikkust, XIX sajandi keskpaiga ooperiteatri muusikaliste väljendusvahendite mitmekülgsemat valdamist. Orkestri osatähtsus on eelnevate teostega võrreldes tõusnud, dramaatiliste situatsioonide ja tundetoonide

*) V. Alttoa järelsõnast Schilleri «Don Carlosele» ERK 1959.

kujundamisel kõneleb ta ilmekamalt kaasa. Üleminekud retsitatiividelt arioossetele löikudele, duettidele, ansamblitele toimuvad sujuvalt, üksikud numbrid lahustuvad mõtteliselt seotud stseenidesse.

Kuna aga «Don Carlos» valmis Pariisi «Grand Opéra» tellimisel, tuli Verdil maksta lõivu ka teatri toleaeegsele maitsele ja taotlustele. Josephe Méry ja Camille du Locle'i libreto valmis nn. prantsuse suure ooperi plaanis. Schilleri tragöödiat kärbiti tugevasti, lisati terveid uusi pilte, imposantseid balleti- ja massistseene. Hilisemates redaktsioonides (käesolev lavastus kaasaarvatud), on püütud taas Schillerile läheneda. Ainsa järelkajana suurest ooperist püsib autodafee pilt, mis on õnneks Verdi ansamblikunsti üheks musternäidiseks.

